

Az emlékezés megbízhatósága – Emlékezeti illúziók

Demeter Gyula és Kardos
Zsófia
gdemeter@cogsci.bme.hu

Miről lesz szó?

- Befolyásolt emlékek
- Kísérleti paradigmák: DRM
- Hangulat és emlékezet
- Prospektív emlékezet

Az emlékezet 7 bűne (Schacter, D.L.)

- Az elhalványulás bűne
- A szórakozottság bűne
- A rövidzárlat bűne
- A téves attribúció bűne
- A szuggesztibilitás bűne
- Az elfogultság bűne
- A makacsság bűne

Befolyásolt emlékek – A szuggesztibilitás bűne

Az emlékezettel kapcsolatos **szuggesztibilitás** arra a jelentős egyéni különbségeket mutató hajlamra utal, ami a külső forrásokból származó félrevezető inf. beépítésére irányul a személyes emlékezetbe – ilyen külső forrás lehet egy másik személy, írásos anyag, kép, sőt a média is.

Pi. Edward Daly koreai háborús veterán rejtélyes története

A szuggesztibilitás több okból is aggasztó jelenség

- Sugalmazott kérdések, amelyek hozzájárulnak a szemtanúk téves azonosításához
- Szuggesztív pszichoterápiák – elősegítik a téves emlékek felbukkanását
- Nagycsoportos óvodások kikérdezése – eltorzított emlékeket eredményeznek nevelők állítólagos zaklatásairól

Szemtanúk befolyásolása

- Ezen a területen az alapkutatásokat Elisabeth Loftus végezte
- Az emlékezeti torzulásokat olyan szuggesztíók eredményezik, amelyek hamis inf. tartalmaznak
- Az árnyaltabb szuggesztíók; nem kívánatos tanúvallomások

Pl: Szemtanú: Istenem...nem tudom...a kettő közül az egyik.....nem vagyok biztos benne, nem tudom

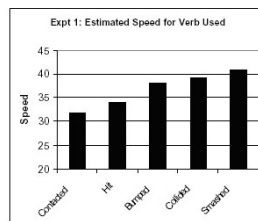
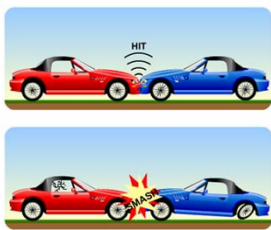
Szemtanú, 30 perccel később: nem tudom...a kettős?

Hivatalnok: Rendben

Védőügyvéd a tárgyaláson (1 hónappal később): Egészen biztos, hogy a kettős számú volt?

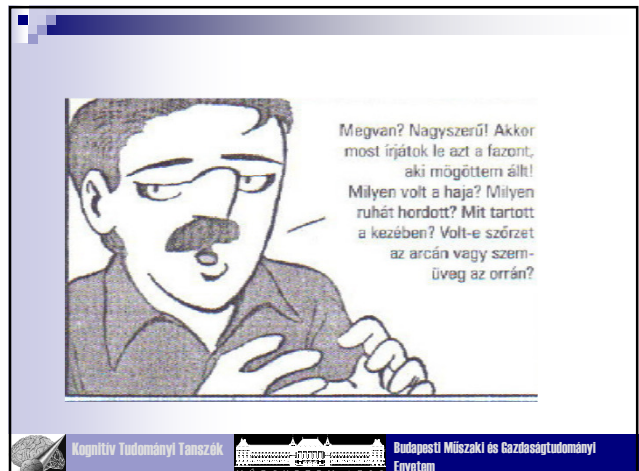
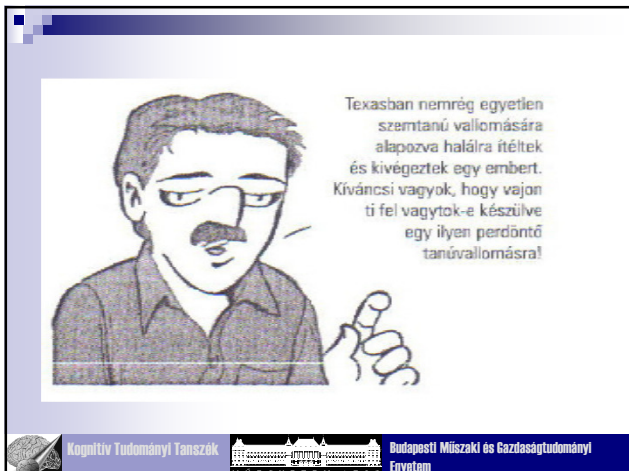
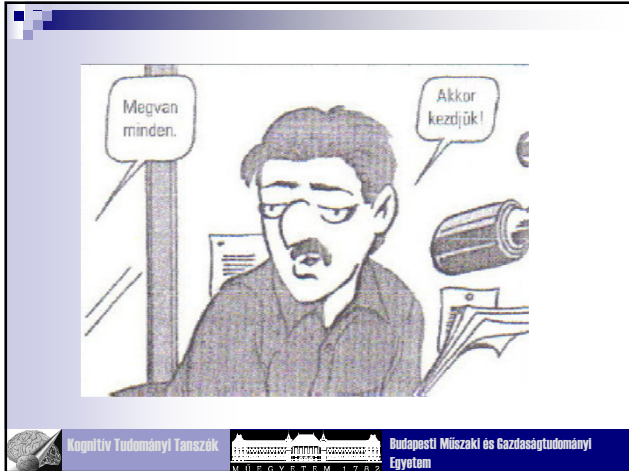
Szemtanú: Nem voltak ez irányú kétségeim, teljesen biztos voltam

Loftus és Palmer kísérlete (1974)

Jó szemtanúk lennétek?

- **Jogi botrányok** a szemtanúk szuggesztív kihallgatásával kapcsolatban
- **Vallatási szuggesztibilitás** – hamis beismerő vallomások - *emlékezeti bizalmatlansági szindróma* (Gudjonson, G.)

„Többé nem hisszük el magunkról, hogy pontosan feltudunk idézni egy eseményt”

Kognitív Tudományi Tanszék
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Hipnózis alkalmazása

Cél: a tanúvallomások pontosságának növelése; több, részletesebb információ előhívása

Negatív hatás: pontatlanság; a félrevezető információk szuggesztív hatását is felerősíti

Eredmény: magabiztos, de sokszor pontatlan információk

Negatív hatások ellensúlyozása: *kognitív interjú* (Fischer, R. és Giselman, Ed.)

Kognitív Tudományi Tanszék
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Hamis emlékezeti szindróma (HESZ)

- False Memory Syndrome Foundation – 1992; az emlékezet torzulásainak vizsgálata
- Loftus, E.: „áruházi elvesztés”
- Hamis emlékek kiváltó okai:
Szuggestibilitás
Mentális képek létrehozása

Szuggestibilitás az óvodában

- Perek, botrányok (pl. Amirault család története)
- A kérdezők nem használtak nyitott végű kérdéseket, hanem direkt kérdéseket tettek fel (pl: Hozzád ért a bohóc? Megérintette a bohóc bármelyik testrészedet?)
- Bruck és Ceci vizsgálatai – megemlékezők történeti eseményekkel kapcsolatos ismételt kérdések (pl: elképzelt egérfogó); 25% hamis emléket generált

Következtetések:

- Kisgyermek emlékezeti rendszere alapvetően sérülékeny
- Fogékonyabbak a szuggestiókra
- A frontális kérgi területek éretlensége

DRM paradigma

Deese (1959), Roediger, McDermott (1995)

A következő kísérletben szavakat fogsz látni, próbáld megjegyezni azokat!

Olvasd el a szavakat! 1 Lista

- Céna
- Szem
- Varrás
- Gyűszű
- Olló
- Szénakazal
- Tővis
- Sérülés
- Injekció
- Fecskendő
- Szövet
- Kézimunka

Olvasd el a szavakat! 2 Lista

- Ágy
- Pihenés
- Ébredés
- Fáradt
- Álom
- Ébrenlét
- Szundikálás
- Takaró
- Szunyókálás
- Horkolás
- Ásítás
- Álmos

Oldjátok meg az alábbi egyszerű feladatokat!

$$\begin{array}{r} 56789 \\ +56798 \\ \hline 667891 \\ +867988 \\ \hline \end{array}$$

Mely szavak szerepeltek a listákon?

Írd le a szót és mellé: **volt** illetve **nem volt**!

varrás

cukorka

tű

ágy

fagylalt

alvás

Ellenőrizd le a válaszaidat!

- varrás- volt
- ágy – volt
- **tű - nem volt**
- **alvás- nem volt**
- cukorka – nem volt
- fagylalt – nem volt

DRM

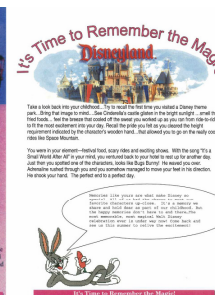
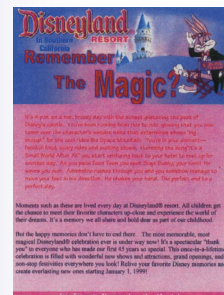
- a DRM paradigma szavak listájából áll, ahol a szavak mindegyike szoros asszociációs kapcsolatban áll egy jelen nem levő, úgynevezett „csali szóval”. Egy-egy lista 15 vagy 12 szóból áll (Roediger, 2002)
- k.sz.-ek olyan szavakat idéznek fel, amelyeket nem láttak - Hamis memóriaeffektus
- „aktivációs-monitorozó keret”, mint magyarázat (Roediger és Watson, 1995)
- Igazlító gép: PET v. fMRI-vizsgálatok (F.L. monitorozásban szerepet játszó részén nagyobb aktivitás a hamis emlékeknel)

A lehetetlen esemény emléke

1. fázis

Reklám értékelési feladat

Attitűdök, érzelmek egy jövőbeni Disneyland utazással kapcsolatban

Braun-LaTour et al (2002)

2. fázis Emlékezeti teszt

Gyerekkori emlékek: Disneyland látogatás, milyen karakterekkel találkozott?

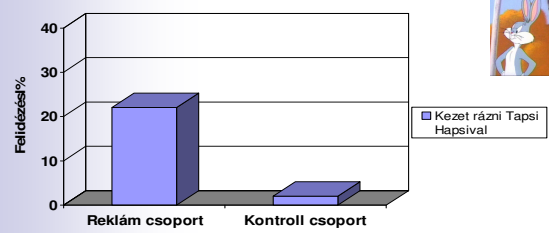
Konfidencia ítélet, hogy a Disneyland látogatás (10 éves kornál fiatalabb) alatt a következő karakterrel találkozott.
1 = nem nagyon, 10 = nagyon

Melyik karakter volt, amellyel esetleg sikerült is kezét rázni?

Kognitív Tudományi Tanszék
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Eredmény

Csoport	Felldobás% (Kezet rázni Tapsi Hapsival)
Reklám csoport	~25
Kontroll csoport	~5

Kognitív Tudományi Tanszék
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Érzelmek és kogníció

Zajonc – Lazarus vita

Zajonc, R.S. – az ingerek érzelmi értékelése alapvető folyamat, mely a kognitív folyamatoktól függetlenül megy végbe

Kísérlet: Szubliminális ingerek bemutatása – pozitív érzelmi reakció alakult ki az adott ingerekre

Lazarus, R.S. – a kognitív kiértékelés fontos szerepet játszik az érzelmi élmények kialakulásában, megelőzi azokat; gyakran nem tudatos

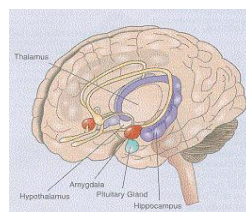
Kísérlet: Szorongást kiváltó filmek bemutatása különböző feltételek mellett – a kognitív kiértékelések befolyásolják a stresszreakciót

Kognitív Tudományi Tanszék
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Következtetések:

- 2-féle érzelem
  - amelyek megelőzik a kognitív folyamatokat
  - amelyek a kognitív kiértékelésre alapoznak

Idegtudomány: az amygdala előbb képes egy veszélyes helyzetre válaszolni, mint az agykéreg, ami azt jelenti, hogy néha azelőtt érzünk mielőtt gondolkodnánk

Kognitív Tudományi Tanszék
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Hangulat és emlékezet Hangulati állapotok kísérleti vizsgálata

Két lehetőség:

- megpróbáljuk laboratóriumi körülmények között kiváltani a kívánt hangulati állapotot
  - **Velten féle** (1968) **hangulatkiváltó eljárás**Felmerülő problémák: az elvárásoknak való megfelelés; hangulati állapotok keveréke
  - **Bower** (1981): kísérleteiben a hipnózist kombinálta a képzelettel
- természetes módon előforduló hangulati állapotok vizsgálata (hangulatbetegségben szenvedő emberek)

Hangulati állapotfüggőség - Kísérleti eredmények

Hangulati állapotfüggőség esetén minden élmény, amit egy adott hangulatban él át valaki, könnyebben felidézhető lesz, ha a személy ugyan olyan hangulatba kerül, függetlenül attól, hogy az átélt élmény kellemes, kellemetlen vagy semleges

Kísérlet (Bower et al., 1978): 2 megtanulandó szólista, a tanulás egy adott hangulati állapotban történt, a felidézés vagy ugyanebben vagy egy másikban zajlott

Eredmény: a felidézés jobb amikor a hangulati állapot felidézéskor ugyan az, mint tanuláskor

Hangulatkongruencia (Hangulati megfelelés) - Kísérleti eredmények

Egy adott hangulat olyan emléket hív elő, amelyek konzisztensek ezzel a hangulattal

Pl. Williams depressziós betege

Kísérlet (Bower et al., 1981):

- hipnózissal indukált szomorú vagy boldog hangulat. Egy történet Jackről (depressziós) és Andréről (boldog)

Eredmények: több inf. tudtak felidézni a hasonló hangulati állapotban levő személyről

Hangulatzavarok és emlékezet

A hangulatzavar 2 fő megjelenési formája: **depresszió** és a **mánia**

Depresszió:

- **Negatív kognitív sémákkal** (Beck A. 1976) rendelkeznek (személyes fogyatékoság, önhibáztatás, büntudat, elutasítás, értéktelenség)
- Jobb teljesítmény az önmagukra vonatkozó ítéletek esetében
- Negatív felidézési előítélet
- A negatív felidézési torzítás szerepet játszhat a betegek depressziós állapotának fenntartásában (Ördögi kör)

Szorongászavarok és emlékezet Generalizált szorongás

- Negatív sémák (fenyegetettség, sebezhetőség)
- Explicit emlékezeti feladatokban nem találtak negatív felidé előítéletet
- Magyarázat: megtanulnak egy olyan stratégiát, mely segítségével képesek elkerülni a fenyegetéshez kapcsolódó inf. részletes feldolgozását
- Implicit emlékezeti feladatokban viszont megjelenik a negatív emlékezeti előítélet
- Hajlamosabbak arra, hogy kétértelmű ingereket fenyegető értelműnek tekintsenek

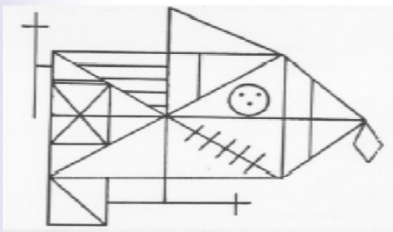
OCD és emlékezet

Vizuális – Téri funkciók és Nonverbális Emlékezet

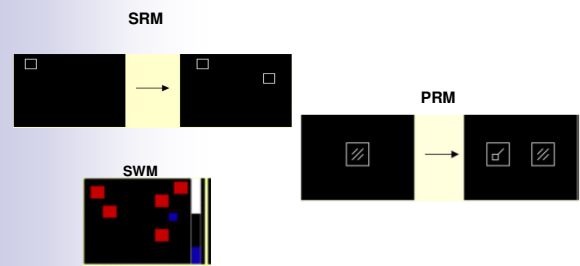
- Számos feladatban kimutattak *vizuális-téri diszfunkciót*: **Rey Komplex Ábra Másolás** (Boone et al., 1991; Savage et al., 2000), **Corsi Kockák** (Zitterl et al., 2001; Moritz et al., 2003)
- *Nonverbális Emlékezet*: csökkent teljesítmény a **Rey Komplex Ábra Tesztben** (Martinot et al., 1990; Deckersback et al., 2000; Kim et al., 2002) illetve a **Benton Vizuális Emlékezet Próbában** (Cohen et al., 1996)
- a hatékony szervezési stratégiák hiánya???

Verbális Emlékezet: nem sérült (Martin et al., 1995; Mataix-Cols et al., 1999)

Rey-komplex ábra

OCD betegek gyengébben teljesítenek a téri felismerési (SRM) és a téri munkamemória feladatokban (SWM), míg a vizuális minták felismerésében (PRM) nem mutatnak gyengébb teljesítményt (részfeladatok: CANTAB)

Szórakozottság

Az elhalványulás és a szórakozottság közti különbséget jól szemlélteti az alábbi 2 példa:

- Egy férfi a golfpályán néhány másodperccel azután, hogy elütötte saját labdáját, ütéshez készülődő partnerének labdáját is elüti, megfélekedve arról, hogy egy kicsivel korábban már ütött egyet.
- Egy férfi az ágy szélére rakja a szemüvegét, majd néhány perccel később már sehol sem találja és fél órát tölt a keresésével.

Szórakozottság

Egy magyarázat: a megosztott figyelem

- *Változásvaktság jelensége*

Levin és Simon vizsgálatai

- Két kísérletvezető helycseréje (15/7 v.sz. vette észre a cserét)
- Filmes demonstráció: kosárlabda passzolgatás; gorillakosztümben öltözött személy

Magyarázat: általános, felszíni kódolás

Retrospektív (RM) vs. Prospektív emlékezet (PM)

Emlékezet: múlt – jelen – jövő

Prospektív emlékezet (PM): az a képességünk, mely lehetővé teszi, hogy egy szándékot megőrizzünk, felelevenítsünk és a jövő egy adott időpontjában és kontextusában ki is vitelezzünk – a jövőre vonatkozó cselekvési szándék megőrzése

Meacham (1977) vezeti be a *prospektív emlékezet* fogalmát

Hétköznapi példák:

- emlékszem, hogy délután 16 órától egy értekezleten kell résztvegyek
- emlékszem, hogy be kell vegyem a gyógyszereimet
- emlékszem, hogy hazafele menet tejet kell vásárolnom

A PM szakaszai:

- **Kódolás:** a jövőre vonatkozó szándék megfogalmazása (valamit később tennem kell)
- **Megőrzés:** a megfogalmazott szándék és a végrehajtás közti késleltetés (egy másik feladat végzése - ongoing task)
- **Előhívás:** a viselkedési szándék adott időben és kontextusban való felidézése
Prospektív komponens
Retrospektív komponens
- **Végrehajtás:** a szándékos viselkedés kivitelezése

A PM feladatok típusai:

- Eseményalapú
  - Időalapú
- Önindított (Self generated)
  - Mások által generált
- Epizodikus (On-Off)
  - Szokásalapú (Habitual)

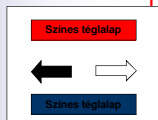
- kombinációk

Hogyan mérjük a PM? – Vizsgálati módszerek

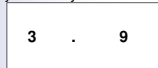
- Egyszerű, laborban végzett feladatok
  - a feladat elvégzése után kapcsolod le a villanyt; adj ide egy golyóstollat miután elraktam a tesztet
- Élethelyzetek
  - hívjál fel szombaton délben; vegyél fel pénteken munkából jövet
- Számítógépes feladatok
- Naplóvizsgálatok
  - írd össze a jövő heti teendőidet (mit sikerült kivitelezni és mit nem? Miért?)
- Tesztek: Cambridge Prospective Memory Test (CPMT), a Rivermead Emlékezeti Teszt egyes részfeladatai
- Kérdőívek: Prospective and Restrospective Memory Questionnaire (PRMQ); Prospective Memory Questionnaire (PMQ)

Laboratóriumi kísérletekben használt eseményalapú PM feladatok

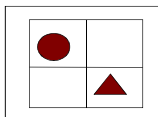
Ongoing Task: a fekete nyíl irányának megfelelő billentyű (bal, jobb) lenyomása
PM: ha a 2 téglalap azonos színű egy 3. billentyűt kell lenyomni

Ongoing Task: a nagyobb számfele mutató nyilat
PM: Ha mindkét szám páros, akkor a K billentyűt

Ongoing task: L billentyű ha a szó 4 betűből áll, K billentyű ha 6-ból
PM: ha a szó egy állat, akkor a szóköz billentyűt kell lenyomni

Ongoing Task: a nem kör alakzatnak megfelelő irány (bal v. jobb)
PM: Ha a két alakzat egyidőben az alsó térfélben jelenik meg, akkor az M billentyűt

A PM teljesítményt befolyásoló tényezők

- A prospektív emlékezeti feladat fontossága vs. érdektelensége (motivációs tényezők) – a stratégiai folyamatok dominanciája, a PM telj. nem feltétlenül javul
- A hívóingerek sajátosságai – jól elkülöníthető, könnyen azonosítható ingerek, javul a PM telj.
- A másodlagos feladat (ongoing task) jellegzetességei - minél nehezebb ez - a feladat annál valószínűbb, hogy a PM feladat főleg automatikus folyamatokra fog támaszkodni
- Tervezés – hogyan és milyen alaposan tervezzük meg a PM feladatot
- Egyéni különbségek (személyiség jegyek; életkor) – aggodalmaskodók vs. cselekvés orientáltak; fiatalok vs. idősek
- Stressz

A Retrospektív (RM) és Prospektív emlékezet (PM) viszonya

RM	PM
Mire kell emlékezni?	Mikor kell emlékezni?
Magas információ tartalom	Alacsony információ tartalom
Nincs morális vonatkozás	Van morális vonatkozás

Neuropszichológiai adatok

Lehetséges, hogy a PM nehézségek mellett viszonylag ép RM teljesítményt találjunk???

Bizonyítékok:

- Shallice és Burgess (1991) 3 koponyasérült betege (fokális frontális sérülés): ép intellektus, végrehajtó funkciók viszonylag sértetlenek, ép RM, sérült PM
- Pácienseknek akiknek sérült a RM, deficitet mutatnak a PM feladatokban is (szignifikáns összefüggés a RM képességek és a terv követési magatartás között)

Az RM képességek előfeltételei a PM-nek viszont ez fordítva már nem érvényes!!!

Öregedés és PM

- a laborban végzett PM feladatokban csökken az idősök teljesítménye. Főleg az időalapú PM feladatokban telj. szignifikánsan gyengébben, mint a fiatalok
- Természetes környezetben – élethelyzetekben: nem tapasztaltak csökkenést sőt még telj. javulásról is beszámoltak (személyiségbeli vonások, emlékeztetők hatékonyabb használata)

Hogyan javítható a PM?

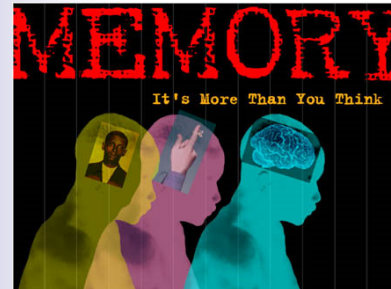

- Külső memóriasegítők kialakítása** (zsebkendőre kötött csomó, határidőnapló, jegyzetek, mobil, menedzserkalkulátor stb)
  - legyenek informatívak
  - legyenek elérhetőek
- Időalapú PM feladatok átalakítása eseményalapúvá** (pl. időseknél)
- Hatékony jelzöingerek** kiválasztása (pl. kevésbé kapcsolódnak más információkhoz)

Az emlékezet fejlesztése

- Tömbösítés
- Képzelet – mnemotechnikák („A helyek módszere”, „Kulcsszómódszer”)
- Kontextus felelevenítése
- PQRSST módszer

Köszönöm a figyelmet!